Madlovics Bálint

Miről beszéljünk?

VISSZHANG - LXI. évfolyam, 13. szám, 2017. március 31.

Különböző formákban, de lényegében rendre ezt a kérdést boncolgatták azok, akik az Ungváry Rudolffal az Orbán-rendszer természetéről folytatott vitánkhoz hozzászóltak (Bauer Tamás: *A „maffiaállam" hamissága* és Csillag István: *Egy vezér gyermekkora*, *ÉS*, 2017/9., márc. 3.; Vizvári Béla: *Hol van az ellenzék?*, *ÉS*, 2017/12., márc. 24.). Vizvári volt a legátfogóbb: szerinte ez az Orbán-rendszer *„minősítéséről"* szóló vita nem több *„szellemi köldöknézegetésnél"*, mely „*a szavazópolgár szempontjából tökéletesen érdektelen"*. Érdemes hát még egyszer leszögezni, hogy pontosan miről is szól ez a vita. Véletlenül sem a rendszer „minősítéséről"; sokkal inkább a *viselkedése* megértéséről (mely elengedhetetlen egy ellenzéki stratégia megalkotásához), az általa folytatott, ideológiaízű *diskurzus* pontos tartalmának és hatásmechanizmusainak föltárásáról (ez az ellenkommunikáció megtervezése, végső soron a választók meggyőzése szempontjából döntő), s végül arról is szólt, hogy *instrumentálisan* melyik rendszerleírás bizonyulhatna a leghatékonyabb kommunikációs fegyvernek a rendszerrel szemben. Ezen kérdések gyakorlati jelentősége, mely Vizvári szerint a legfőbb kritérium, rendkívüli, a róluk szóló vita pedig, ha nem is *önmagában* a választóknak prezentálva, de *eredményében* gyümölcsöző lehetne. (Mondom ezt föltételes módban, hisz Ungváry a válaszcikkében [*Csak hatalomtechnika?, ÉS*, 2017/8. febr. 24] nem volt hajlandó komolyan venni az övével vitatkozó állításaimat [*A „fasisztoid mutáció" sikere?*, *ÉS*, 2017/5., febr. 3.], így a vita ezen a vonalon sajnos megszakadt.)

Bauer válasza a címbéli kérdésre így hangzik: ne a föntebbi, *„hamis"* témákról beszéljünk, hanem inkább arról, hogy miért támogatják ennyien ezt a rendszert, illetve hogy miként is vált ez az egész lehetségessé. Bauer – és ez Csillagra is vonatkozik –, úgy fest, nem vitatkozik azzal, ahogy Magyar Bálint szociológiailag leírja ezt a rendszert; ezen a téren örömteli konszenzus kezd kialakulni. Amit viszont állít, hogy ez a rendszer *„nem pusztán hatalmi erőszakkal"* marad fönn: a magyarok valamiért ezt választották, és ezt a maffiaállam-leírás *„teljesen figyelmen kívül hagyja"*. Ugyanezt a vádat fogalmazza meg az odavezető útról is: a maffiaállam-leírás – mondja – nem látja be, hogy ideológiai mozgatórugók, az őrségváltás mítosza („elvesszük a Rosszaktól, és odaadjuk a Jóknak", ahogy Tölgyessy Péter szokott fogalmazni) kellett az államilag szervezett fosztogatás kiépüléséhez.

Kezdve az utóbbival: Bauer indokolatlanul komolyan veszi a kormány önigazoló meséit. Indokolatlanul, mondom, mert a döntéshozók fejébe ő sem lát bele, így bizonyítani nem tudja e „mozgatórugók" létét; viszont készpénznek veszi a meséket anélkül, hogy megnézné, vajon azok-e a hihetők, mert a rendszer több tettét koherensebben magyarázzák, vagy esetleg inkább azt a magyarázatot érdemes elhinnünk, amely hatalmi és vagyonosodási szempontokat föltételez. A *Magyar Polip 3*-ban hosszan érveltem az utóbbi mellett, de álljon itt is néhány példa: a Lánczi/Tellér/Orbán-féle mese nem mond semmit arról, hogy kik azok a „Jók" és a „Rosszak", hogy milyen elven szerveződnek; hogy milyen eszközökkel történik az átcsoportosítás; hogy melyik aktor milyen szerepet játszik a folyamatokban és így tovább. Az orbáni alibi nem magyaráz számos olyan dolgot, amit a maffiaállam-tézis viszont magyaráz. Miért kéne hát az előbbit elhinnünk az utóbbi helyett? Vagy miért kéne az orbáni meséket fontosnak véve belőlük kiindulnunk, és olyan öszvérkategóriává pontosítanunk azokat, mint a *„szelektív antikapitalizmus"*, amikor az ez által jelölt jelenségnek vannak sokkal pontosabb, koherensebb leírásai is? Miért nem választjuk szét világosan, amit Orbán mond, és amit csinál?

Abban persze Bauernek igaza van, hogy a rendszer nem pusztán hatalmi erőszakra épül – ezt Magyar Bálint se állítja, már a legelső *Polip*-kötetben sem, de később meg végképp nem: a harmadik *Polip*ban fél tucat tanulmány, *A magyar maffiaállam anatómiája* című monográfiában pedig egy külön fejezet szól erről.

A maffiaállam nem azonos a maffiával; a kettőnek csak a szerveződési rendje és a céltételezése azonos, az ezekhez szükséges eszközök viszont természetesen eltérnek akkor, ha lokális a szervezet, és akkor, ha egy egész államot irányít annak minden hatalmával. Az egyik fontos különbség, hogy a maffiának nem kell választásokat nyernie – a maffia*államnak* viszont kell. Így az ideológiák is részét kell hogy képezzék a hatalmi eszköztárnak, azok meggyőzése céljából, akik a rendszernek nem közvetlen haszonélvezői – mondja ezt már a kezdetektől fogva a Magyar, Csillag, én s végső soron a (jogtalan) bírálatában Bauer is.

Bauer szerint az orbáni ideológia öt elemből áll: sérelmi antikommunizmus, etnikai alapú nacionalizmus, államnacionalizmus, antikapitalizmus és az elesettek kirekesztése (ez utóbbiból Bauer szerint egy *„meritokratikus”* jelleg következik, ami viszont fölveti a kérdést, hogy például Mészáros Lőrinc vagyonosodását a meritokrácia címszava alá venni vajon nem értelmetleníti-e el végletesen az érdemelvűség fogalmát). Ezeket az elemeket, az orbáni érvelést természetesen mi, a maffiaállam-elmélet képviselői is azonosítottuk – viszont mi arra is rámutattunk, ezek hogyan kapcsolódnak egymáshoz, hogy formálnak egy narratívát, és ennek a narratívának milyen a dinamikája, azaz miként képes arra, hogy láthatatlanítsa a maffiotikus működést, és megvédje a híveket a tényszerű és/vagy szakpolitikai jellegű támadásoktól. Márpedig éppen e mechanizmusok hatásos illusztrálása kell ahhoz, hogy rámutassunk: ezekben az ideológiákban hinni önbecsapás, hisz valójában csak a lopást rejtik el. Ez persze, mint e vita során is annyiszor elhangzott, egy-egy szóval vagy minősítéssel lehetetlen. Ha csak annyit mondunk, hogy „maffia”, akkor azt mindenki a már létező világképében fogja értelmezni – akár azt is leszűrve, amit Bauer mond, hogy *„a maffiával szemben nincs más eszköz, mint a rendőrség és az ügyészség, vagy […] a bombamerénylet”*. Ezért kell – mint Ungvárynak írt válaszomban kifejtettem – a „maffiaállamot” *nyelvként* használni, és ilyenformán átadni azt a teljes világképet, aminek részleteit a *Polip* szerzői a maguk nyelvi leleményeivel és az azokból szőtt sűrű érvhálóval kidolgoztak. Ezzel már *formálni* lehetne a hallgatóság gondolkodását, és meg lehetne velük értetni: az orbáni ideológia a kifosztottságba és a szolgaságba vezet, melynél viszont jobb – és ez az a pozitív, ellenzéki program, ami a maffiaállam-elmélethez hézagmentesen hozzákapcsolható – egy szabad, nyitott, modern társadalom. Meg lehet velük értetni: a maffiaállam legyőzendő, és ha elegen vagyunk, le is tudjuk győzni.